

ГВЕРСИЯ #9
16.11.2017

РЕВО ЛЮЦИИ

Право или революция:

**общата теория на правото
на Пашуканис и католическата
история на правото**

Максимилиан Вагнер

Заглавно изображение:

Стъклопис в юридическия факултет
в университета Хумболдт в Берлин.

Източник: личен архив на автора

I.

Една ера отива към своя край, когато нейната метафора умре. С тези поетични думи Харолд Берман отваря късния си труг *Право и революция*. Двете тухли, публикувани в отстояние от двадесет години една от друга, заедно възлизат на повече от хиляда страници [3, 4].* Още през 1984 г. на историка на правото се струва, че западната цивилизация е започнала да залязва – макар и западните метафори да са още живи, те започват да губят смисъл и да се превръщат от храмове в руини. Това са руини, които будят възхита, но чието значение въпреки това не може вече да бъде схванато от никого. Според него времето на Запада изтича. Изтича, защото правната му традиция е приключила.

Но що е право? Според Берман правната традиция не се изчерпва със законите или идеите. Правото за него не е израз на някакъв народностен дух [*Volksgeist*] със своите нагласи, нито пък е социологически факт. За историка на правото то е всичко това заедно – и много повече. Правото, според Берман, е съкращение, шифър, метафора – метафора на Запада изобщо, т.е. на цяла една цивилизация, основана върху западната теология, гръцката философия и римското право. Католическата църква обединява тези антични потоци за първи път в един-единствен буен поток през единадесети век. За Берман каноничното право е синекдоха на Запада. Той започва своята история на западната правна традиция с обновяването на църковното право от духа на папската революция**: според него именно с нея начева юридическото хилядолетие. Накрая на юридическото хилядолетие стои Октомврийската революция. За революционера правото не е нищо по-различно

* Харолд Йозеф Берман (1918 – 2007) е американски историк на правото. Между 1948 и 1985 г. е професор в Харвардския правен университет. Обект на изследванията му са съветското право и правната философия. – Бел. авт.

** Под определението „папска революция“ Берман свежда различни събития, които обикновено се разглеждат отделно като „Борба за инвестира“, „Грегориански реформи“ и пр. – Бел. авт.

от вкостенена политика, инструмент в ръцете на малцинството за потискането на множеството. След първата си година във властта комунистите издават постановление, обезсилващо всички унаследени закони. Затваряни биват юридически факултети, освобождават се професори, а работници и селяни биват провъзгласени за съдии или адвокати, след като са били снабдени с най-необходимото от кратки курсове по право.

Марксовата прогноза за отмирането на правото най-накрая намира своя пророк в лицето на социолога на правото Евгени Пашуканис.* Неговият основен труд *Обща теория на правото и марксизъм* излиза през 1924 г. и бива преиздаван общо три пъти в следващите години. Никога до този момент крайт на правото не бил толкова осезаем. Но опитът пропага. Правото побеждава Революцията и бързо бива отново съживено с духа на сталиниската бюрокрация. Текстовете на Пашуканис биват забранени в библиотеките, а самият той изчезва в тъмниците на тайната полиция. Заличена ли е така мечтата за едно общество без държава и право? Как се отнася теорията на Пашуканис за отмирането на цялото право към историята за неговото революционно рождение?

II.

През Античността и Средновековието политическото господство се основава върху лична зависимост. Робът зависи от патриция, селянинът – от феодала. Господството не бива разбирано като нещо безлично, ами като личностно отношение. Едва по време на Модерността господството добива

* Евгени Пашуканис (1891-1937) е съветски социолог на правото. Следва право в Санкт Петербург и Мюнхен. През 1918 г. се пръсъединява към Комунистическата партия в Съветския съюз, където първоначално е съдия, по-късно – съветник към съветското посолство в Берлин, а накрая – член на Комунистическата академия. През 30-те години Пашуканис е заклеен като правен нихилист и е осъден на смърт при обвинения за саботаж. – Бел. авт.

Всеобщ и публичен характер и започва да бъде упражнявано от държавата под формата на право. На този фон през 1924 г. Пашуканис задава решаващия въпрос:

*„...защо класовото господство не остава това, което е, т.е. фактическото потискане на една част от населението от страна на другата? Защо заема формата на официална държавна власт или – което е същото – защо апаратът на държавната принуда не се създава като частен апарат на господстващата класа? Защо се отделя от последния и заема формата на един безличен, откъснат от обществото апарат на публичната власт?“ [9, с. 119 и сл.]**

За разлика от своя съвременник Ленин, Пашуканис приема възможността за неутрална власт на държавата насериозно от теоретична гледна точка. Той се интересува от скритата взаимовръзка между право и икономика, забулена от явното разделение между държава и общество. За Пашуканис разделиението между публично и частно се налага с буржоазно-капиталистическото общество. Затова анализът на държавата и правото трябва да започне с анализ на формирането на капиталистическата обществена формация, а не с нейните симптоми – класовите отношения. Така Пашуканис се отграничава от други марксисти – за него не става дума за свеждането на определени правни съдържания до определени класови интереси. Силата на изложението му лежи в критиката на правото като форма.

Пашуканис прокарва паралел между стоковата и правната форма. Както богатството в капиталистическото общество изглежда като „грамадно натрупване на стоки“ (Маркс), така буржоазното общество се представя като „безкрайна верига от правни отношения“ [пак там, с. 60]. Анализът му на правото започва с анализ на стоковия обмен – и през двадесети век стоките „не могат сами да ходят на пазар“ [10, с. 71], ами

* Тъй като Пашуканис, доколкото ни е известно, не е превеждан на български, тук сме превеждали по вторичния немски преводен текст, използван от автора. – Бел. прев.

трябва да бъдат изнесени от хората на пазара и там да бъдат разменяни. В размяната хората се отнасят едни към други, но не като хора, а като техни пазители, тоест представлявайки стока. От едната страна имаме гвама души – да кажем, тъкач и крояч, а от другата – две стоки, – да кажем, дванадесет лакътя ленено платно и една пола. Според Маркс размяната е възможна, защото двете стоки насочват към нещо трето, посредством което могат да се съотнесат една към друга: тяхната разменна стойност. Така човек може да попита колко лакътя ленено платно струва една пола и обратното. Размяната обаче е възможна единствено защото и пазителите на стоките могат да се отнесат един към друг, и то като партньори в един договор – т.е. разпознавайки се като стокопритежатели. Стоковата обмяна има правно измерение. Според Пашуканис става дума за двете страни на една монета: В отношението между волюте на правните субекти се отразява разменното отношение на стоките.

Според Пашуканис пазарът предпоставя, че пазителите на стоки доброволно търгуват един с друг. Там, където размяната на стоки не се случва доброволно, става дума за грабеж или изнудване. Размяната на стоки предпоставя отсъствието на принуда. Тази липса на принуда се превръща в проблем, когато договорите биват нарушени. Затова отказът от принуда не е принципен, а принудата по-скоро се прехвърля на трета инстанция. Това трето място трябва да разреши конфликта между интересите на пазителите на

Евгени Пашуканис. **Източник**

стоки – конфликт, възникнал на база на взаимното им признаване, т.е. въз основа на договора, който са сключили един с друг. При това третата инстанция трябва да има три качества: трябва да е безпристрастна, предвидима и да решава конфликтите спрямо общоприети правила. Пашуканис защитава тезата, че договорите не съществуват там, където никой не се придържа към тях, и обратното – че са незаменими, когато всички от само себе си се придържат към договори. Държавата и правото добиват значение едва в случай на конфликт – според него те са механизми за разрешаване на конфликти. Пашуканис твърди, че всяко право започва със спор, който вследствие на жалба се превръща в правен – тоест в правно отношение между два правни субекта. Той пише и че държавата се намесва едва впоследствие – тя не е извор на правото, а просто гарант на свободата на сключване на договор, както и пазител на неговото спазване.

За Маркс икономическата стойност на една стока не зависи от индивидуалните ѝ характеристики. Дванадесет лакътя ленено платно и една пола са формално равни, тъй като имат абстрактна разменна стойност, която е освободена от конкретната им потребителна стойност. В теорията на Пашуканис, която е силно повлияна от Маркс, формалното равенство на стоките съответства на формалното равенство на правните субекти. Така гражданското право се отнася към работници и работодатели формално еднакво, тоест като страни, които като равни договарят и сключват помежду си трудов договор. Осигурявайки и прилагайки формалното равенство на всички правни субекти, като се отнася към работодатели и работници по един и същи начин, държавата според Пашуканис въпроизвежда материалното неравенство, което разграничава двете страни. За него държавата е не само правова, но и класова. Тя не е нито напълно безпристрастна, нито инструмент на господстващата класа, ами е пристрастна именно чрез неутралитета си. Държавата е винаги на страната на икономически по-силните.

Пашуканис обаче не спира до тук. Неговата критика не се задълбава пряко в класовите отношения, а проследява категориите на правния субект и договора. Според Пашуканис и двете се разгръщат едва при систематичното стоково обращение. Едва в буржоазно-капиталистическото общество правоспособността се откъсва от живата личност, а абсолютното право на собственост – от притежанието, което „трябва да бъде защитено с оръжие в ръка“ [10, с. 93]. Правният субект и собствеността взаимно сочат един към друг. При капитализма правосубектността разкрива истинското си значение като особена способност за продаване и закупуване на собственост, пише Пашуканис. Правният субект в действителност не е за него нищо друго освен „един преместен на небето абстрактен притежател на стоки“ [9, с. 100]. Продажбата и покупката се провеждат под формата на взаимни договори, при които правните субекти могат да се припознаят един друг като частни собственици. Тъй като всяка размяна косвено включва в себе си това припознаване, независимо от това дали става дума за работа срещу надница или наем срещу жилище, взаимността на договорите така се оказва „най-ефективната и изпълнима с минимално прилагане на външна сила гаранция на собствеността“ [там, с. 102 и сл.]. Така тази гаранция ѝ придобива облика на нещо вечно.

Така че Пашуканис критикува гържавата не само защото налага формално равенство, а и заради стоящата зад нея идеология, която вписва това формално равенство в правните субекти. Марксисткият философ Луи Алтюсер изостря тези размисли още повече: според него правото има репресивна и идеологическа страна. И двете могат да бъдат илюстрирани особено добре чрез примера със сънения работник. Най-често според Алтюсер той се появява сутрин на работа не защото работодателят му иначе би извикал полиция, а защото е подписал трудов договор. Решаващ е не страхът от полицията, а благоприличието. В това чувство за благоприличие работи юридическата идеология: нереалната представа, че

по природа си свободен и равен субект сред други свободни и равни – или, с други думи, че си правен субект. Юридическата идеология бива поддържана и допълвана от буржоазния морал, тоест от представата, че човек трябва да спазва обещания, които доброволно е дал на равните нему [1, с. 66 и сл.]. По този начин латентната принуда, юридическата идеология и буржоазният морал действат заедно, възпроизвеждайки капиталистическите отношения.

III.

През 70-те години *Обща теория на правото и марксизмът* на Пашуканис е възприемана като образец за структурен функционален анализ на правото.* Според тази теория обществените конфликти приемат различни форми, които не просто ги отразяват, а и сами изпълняват определена функция. Независимо от правното съдържание, правната форма служи на възпроизводството на буржоазно-капиталистическото общество. В този анализ има известна доза чар, тъй като той се абстрахира от правното съдържание, развива равенството като основна особеност на гражданското право и определя отношенията между формално равенство и материално неравенство; между правова държава и класови отношения; между власт и идеология. Пашуканис обяснява защо при капитализма държавата се увива около общественото тяло и „запушва всичките му пори“ – защото заедно със стоковата форма се разпространява и правната такава [11]. В крайна сметка всеки спор може да се превърне в правен такъв. Тук става дума не просто за едно добро наблюдение, ами и за част от критика: при господството на законите всички междучовешки отношения се представят като правни отношения, дори бракът. Аналогично на стоковата форма, тайната на правната фор-

* Повече за историята на възприемането на труда му в [5] и [7] от библиографията – Бел. авт.

ма е в това, че отразява отношенията между хората като отношение на външни за тях съществуващи закони, при което според думите на Маркс човешкото отношение приема „фантасмагоричната форма на едно отношение между нещата“ [10, с. 62]. Правният фетиш допълва стоковия такъв. С това обаче на въпроса за това как се е развила тази структура не е отговорено – тоест защо апаратът на държавната принуда се е отделил от обществото и е приел формата на безличен апарат на публичната власт.

Пашуканис се опитва да обясни развитието на структурата чрез логиката на вече развитата се структура. Той пише:

„Диалектическото развитие на основополагащите юридически термини ни дава не само правната форма в нейния напълно развит, учленен вид, ами отразява и реалния исторически процес на развитие, който не е нищо друго освен процесът на развитие на буржоазното общество.“ [9, с. 31]

Пашуканис твърди, че логиката на размяна на стоките го някаква степен произвежда от само себе си правила за своята организация и уредби за контрола си. За него историята не е континуум, а неравномерна последователност от несъизмерими обществени формации. Термините *право* и *държава* може и да се появяват през античността и средновековието, но там те обозначават едни по-скоро „неразвити и зачатъчни форми“. Тяхното развитие е спряло за векове в „ембрионално състояние“. Едва през XVII век буржоазната философия на правото преоткрива държавата и правото, които при буржоазно-капиталистическата обществена формация се разгръщат в специфичното си значение, тоест като абстрактни правила и публична власт. Правото и държавата процъфтяват, преди да увяхнат при комунизма. Те умират заедно с производствените отношения, с чиято помощ те са постигнали своята „пълна определеност“.

IV.

Как се отнася тази теория към историята на правото? Теоретичката на държавата Хайде Герстенбергер я подлага на проверка, вземайки за пример Англия и Франция [6, с. 60-68]. Добре известно е, че в края на XVIII век френската буржоазия започва да протестира срещу привилегиите на благородниците. Тъй като с привилегиите на благородниците отпадат всички привилегии, тоест и привилегиите на търговските компании, на събирачите на данъци, на гилдиите и пр., според нея революцията прави пазара по-свободен. Революцията слага начало на наемния труд и то векове преди капиталистическите производствени отношения да са станали господстващи във Франция. В Англия е различно: там капиталистическото производство взема превес по-рано. Макар и английските наемни работници отрано да се ползват от свободата да сключват договори, до края на XIX век те са затваряни и малтретирани, когато се осмеляват да разтурят едно вече сключено работно отношение. Много собственици на фабрики се възползват от феодалното трудово право, за да осигурят икономическата си власт чрез политически средства. Според Герстенбергер в Англия разделението между държава и общество не съвпада с индустриализацията. В ретроспекция, пише тя, изглежда сякаш прекратяването на персонала подчинение чрез въвеждането на договора между свободни и равни страни се дължи на собствената логика на капитализма. Но в действителност разделението между държава и общество във Франция е било възможно и без капиталистическо производство, докато в Англия, въпреки наличието на капиталистическо производство, същото разделение е било немислимо в продължение на векове. Разделението между право, държава и общество в такъв случай не трябва да се обяснява единствено с капиталистическата динамика.

Модерните държави и модерното право също не са се появили само в капиталистически общества, ами исторически са

възникнали в регионите, където буржоазните революции са били успешни: в САЩ и Западна Европа. За разлика от западните държави, разделението между публично и частно почти отсъства в много постколониални държави. [6, с. 65 и сл.] Особено в Африка според Герстенбергер отчасти все още става дума за „организации на частното присвояване“, тоест за апарати за експлоатация на колонизираното население. Тяхното участие в световната капиталистическа търговия според нея превръща тези страни в капиталистически общества, без това да е свързано с прилагането на публична власт и абстрактно право. С това се няма предвид, че в бившите колонии не са се развили държавни структури, ами обратното. Наченки на тази политическа форма на организация многократно са били налагани на колонизираното население. Това развитие показва обаче, че държавата действително може да бъде извор на правото. В тази връзка специалистът по география на човека Дейвид Харви обръща внимание на това, че „първоначалното натрупване“ (Маркс) не е приключило с феодализма, а все още продължава, например със средствата на колониалната държава и нейното право.

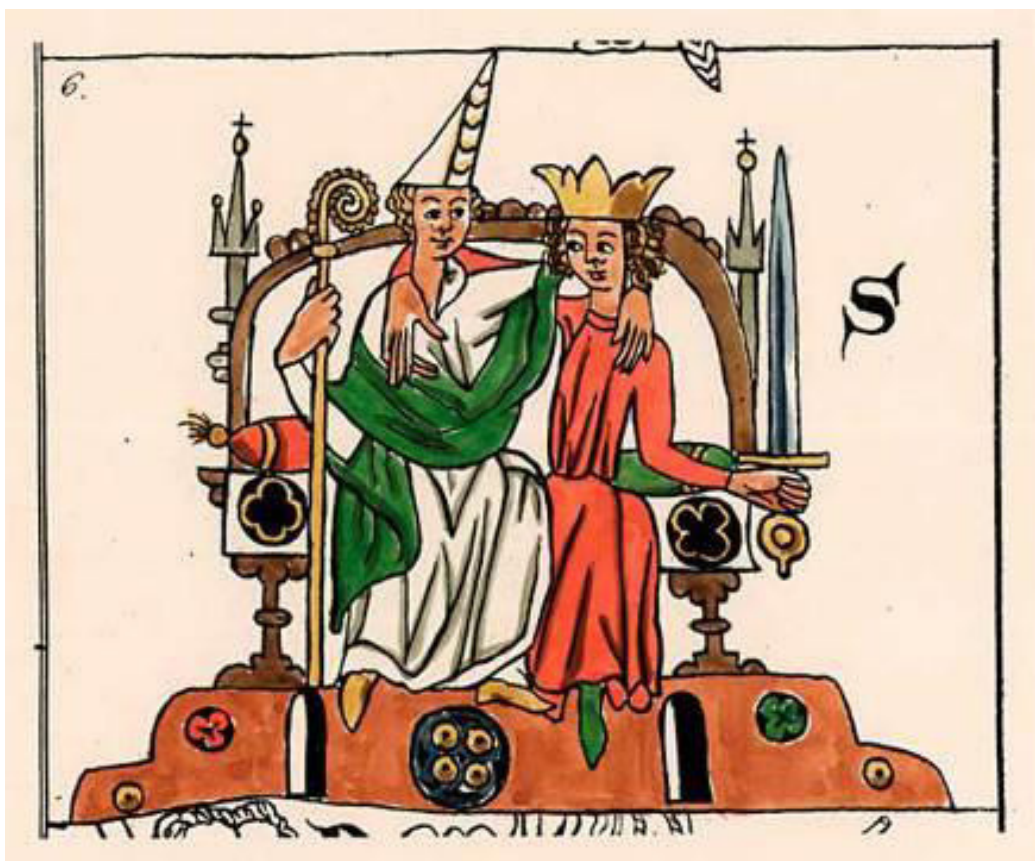
Противно на марксистките историци, според Берман Маркс е разглеждал Средновековието през призмата на конфликтите в епохата. [3] За марксистите Античността е ерата на робовладелството, Модерността – на капитализма, а Средновековието – на феодализма, което означава на гребното земеделско производство и крепостничеството. Според Берман тази производствена форма се е сринала още през XIV век: васалната система е останала на заден план, поземленият феодализъм е отмрял и се е появила системата на рентиерство. Капиталистическото производство обаче започва да се разпространява едва през XVIII век. В пролуката между феодализъм и капитализъм попада появата на модерните териториални държави. За Маркс тяхната функция е в потискането на крепостните селяни. Освен това според Берман той насочва вниманието върху статичността на класовото общество.

Така според тази матрица различни феномени като монархия и република или дори фашизъм и националсоциализъм са нищо повече от форми на организация на буржоазното господство. Но тяхната държава, нейното право и техните особености, според критиката на Берман, не могат да се разглеждат единствено като израз на капиталистическите отношения. Един отговор на въпроса за произхода и развитието на държавата и правото не може да се абстрахира от особеностите на западната история.

V.

Какво отличава Запада? Защо точно тук се развиват безлично управление и общо право? За Берман отговорът е ясен и трябва да бъде търсен в развитието на римския католицизъм в края на XI век. По същото време, по което в Ломбардия е открита Флорентината*, папа Григорий VII започва борбата си срещу Хайнрих IV. Спорът за независимостта на църквата приключва с похода до Каноса и в крайна сметка завършва във Вормския конкордат, с който духовните въпроси биват оттеглени извън обхвата на светския контрол. Императорите и царете са принижени до нивото на миряни, а кардиналите и епископите възвръщат духовното водачество за себе си. В обществото така е прокарана една нова граница. Съперничеството между светска и духовна власт продължава в правото и довежда до раздвояване на правото на римско и канонично. Според Берман Католическата църква се консолидира като първата публично-правова корпорация в света със собствено право, собствена правна наука, собствени съдилища и юристи.

* Флорентината е илюстриран ръкопис на Пандектите (предназначени за ежедневна употреба от юристите) на Император Юстиниан. С нейното откритие започва т. нар. рецепция на римското право в Европа – Бел. авт.

Изображение от средновековния правен сборник *Саксонско огледало* (Sachsenspiegel), написан между 1220 и 1235 г. от Айке фон Рензов. Счита се за една от най-значимите и стари правни книги от германското Средновековие.

Източник

Според Берман Григорий VII използва християнството, за да начертае политическа програма. През XI век той обявява, че папата сам може да издава нови закони, като така утвърждава две нови форми на политическата организация: върховенството чрез правото и върховенството на правото. Папската революция от XI и XII век иззема каноничното право от моралната теология и систематизира новите декрети редом с библейските, германските и римските източници на старото църковно право. Новото право, пише Берман, легитимира, организира и репрезентира католическото единство. Папската революция води до систематизиране на църковното право и до консолидиране на църквата като държава, тоест като един „независим, йерархичен, публичен авторитет“ [3, с. 115], който налага, администрира и провежда правото. Много преди първите светски държави, Католическата църква развива бюрократично управление, съкровищница и канцелария, урежда и методи за съдебни решения и законодателство, и се подлага на един абстрактен корпус от правила, който обвързва по еднакъв начин всички страни и бива управляван от едно специално образовано професионално съсловие. Според Берман тук се крият началата на държавата и нейното право.

Веднџ дошло на този свят, според него западното право расте и процъфтява. То бива запазено, внимателно предавано и кротко обновявано. Еволюцията на правото е съществено смутена от цяла поредица революции: немската Реформация, Славната революция, Американската, Френската и Руската революции. Всяка революция променя мисленето и чувствата. Всеки път от тези кризи на чувството и мисленето израства революция на правото. Правото се променяло, но не бивало изведено от вече установеното русло на папската революция. Според неговия прочит всички революции от XIX век насам са насочени срещу папата и римския католицизъм. Той изглежда убеден, че всички занимания с естеството на правото и държавата имат един и същ произход. Папската революция задвижва мотив, който продължава да се повтаря в следващите векове: революция, еволюция, революция.

За Берман правото се корени в християнската представа за човека и се променя заедно с нея – например при Реформацията. [3, с. 29 – 197.] През 1517 г. Лутер се изправя срещу папата и започва революция с целта да замени двата меча с две царства. Църквата трябва да се ограничи върху небесното царство, да се откаже от земната си правна същност

и на тази основа да преначертае сама себе си наново: като невидимата нишка, свързваща вярващите. По този начин от библейските псалми се появява политически аргумент. Протестантите отхвърлят идеята, че човекът сам може да създава закони в унисон с извечното право – или поне че църквата е отговорна за това. Според Берман тази аргументация в крайна сметка води до едно светско разбиране на правото, което третира държавното право като неутрално: не като цел, ами като средство за прилагане волята на суверена. Там, където побеждава, протестантството избутва католицизма и светските владетели поемат някои църковни сфери, например при семейното, наказателното и договорното право. Там се налагат нови идеи, особено за божествената съвест. Според Берман протестанството подготвя терена за позитивизма и съвременните териториални държави, но този процес може да се опише само частично с понятието за секуларизация. Действително, протестантите се захващат да секуларизират католицизма – те обаче също така се захващат да сакрализират според собствените си представи светската власт. Науката за човека на протестантството превръща собствеността и договора в свещените устои

През 1895 г. Ленин прави кратък научен престой в Берлин, регистрирайки се на 14 август същата година в библиотеката на хумболдския университет под името Владимир Улянов, адвокат. В памет на този престой през 1968 г. Франк Глазер изработва стъклописа Ленин в Германия, който може да бъде видян в юридическия факултет и до днес (в сградата на бившата университетска библиотека). Източник: личен архив на автора.

на светското право. Според Берман значи източникът ѝ е не капиталистическото производство, а, казано с Макс Вебер, в „протестантската етика“.

VI.

На Бермановата история на държавата и правото трябва да бъде противопоставено сериозното възражение, че в основата ѝ не стоят ясни понятия – нито за държавата, нито за правото. На две места Берман предлага нещо като дефиниция. Държавата той описва като „независима, йерархична, публична власт“, а правото – като „автономно, интегрирано, развиващо се тяло от основни положения и способности“ [3, с. 112]. Според този прочит основните качества на държавата и правото са в тяхната независимост и автономия, тоест на първо място в това, че съществуват като разграничени феномени, които оправдават употребата на тези понятия. Държавата и правото биват предпоставени като категории, а тяхното специфично изражение само се променя в хода на вековете и така оправдава говоренето за начало и край. За Берман светското и религиозното, търговското, градското и монархическото право са всички по някакъв начин „право“. Католическата църква, съвременните териториални държави и модерните национални държави са всички по някакъв начин „държава“. За да се справи с различни по вид явления, Берман разтегля своето понятие за право до една възможно най-широко разбрана „правна практика“.

Тъй като Берман определя най-разнородни феномени като държава и право, му се налага да уточни видообразуващите им разлики чрез прилагателни. Римското, германското и каноничното право се различават не като право, ами защото са „римски“, „германски“ или „канонични“. Така модерната държава не може да бъде разбрана като държава, а само като държава, която е модерна. Изглежда, че или античната, средновеков-

ната и модерна държава се вливат в едно-единствено понятие за държава, което не би могло да направи разпознаваеми особеностите им, или обратното: държавата се раздробява на толкова много единични феномени, че те вече нямат нищо общо един с друг освен името си. Правната история на Берман не може да открие особеното в общото и общото в особеното. Неговите понятия са – ако използваме израза на френските структуралисти – идеологически понятия.

VII.

Накрая на изложенията му стоят една теория, лишена от история, и една история, лишена от теория. И двете не могат да обяснят защо една неравномерно протичаща история оформя структури, които сякаш са подчинени на една вътрешна необходимост. Берман вероятно би отговорил на тази критика повдигайки рамене и търсейки помощ от Фридрих Ницше: „само това, което няма история, може да бъде дефинирано“. [12] Според Берман правото се отличава чрез собствената си дискурсивна, институционална и професионално заложена логика: закони, юристи, правна наука, правно обучение. Тези четири основни опори му дават възможност да говори за едно развитие, започнало с революция и продължило с векове: диференцирането на правото. Берман по-скоро не предпоставя правото и държавата, а описва появата им, но не като феномени, а като категории. По този начин независимостта и автономността им са техните определящи белези. Основното е, че правото и държавата могат да бъдат наблюдавани като такива. Берман не разполага с понятие за право или държава, защото за него историята е това понятие: историческото разгръщане на една социална система, която се е диференцирала бурно между XI и XII век и оттам нататък е започнала да се развива органично. Берман стои в традицията на Едмънд Бърк и Фридрих Карл фон Савини.

VII.

Обратно на него, Пашуканис изрично настоява върху историчността на разглежданите от него феномени. Затова и има основания възражението, че е свел историческите континуитети до една неравномерна последователност от несъизмерими обществени формации, тоест че е разтворил историята на държавата и правото в техните структури. Действително, Пашуканис признава, че право и държава е имало още преди пробива на капиталистическото производство: неразвити, ембрионални техни форми. Техният произход и развитие остават неясни. Яснота има единствено що се отнася до последващия развой: там, където хората не се отнасят едни спрямо други само като пазители на стоки, правото осезаемо става излишно. Пашуканис разглежда правото и държавата не като абстрактни мисловни форми, а като конкретната практика на буржоазното общество. Неговата актуалност се състои в свързаното с това предупреждение: там, където капиталистическите дискурси, институции и форми биват запазени, ще бъде възпроизведена и обострена и тяхната логика: няма революция чрез държавата, няма революция с държавата, няма революция за държавата.

Става дума значи не само за теоретични проблеми, ами и за политическа практика. Бермановата история на правото също има своя морал: според него всяка традиция награвда върху система от вярвания. Вярата в един по-висок авторитет от държавния осигурява това право да не бъде изчерпано със заповедта на суверена. Правото е повече от закона. Западната правна традиция според него винаги е изправяла нещо срещу държавната власт: божественото право, природното право, човешките права. Берман призовава да не губим тази вяра, за да запазим Запада от падението му.

Но може ли Западът все още да бъде спасен? Говоренето за Запада като пазител на човешките права представлява една героична история, която му отрежда качества като свобода и демокрация, докато останалият свят е принизен до пасивен обект, който трябва да бъде спасен и култивиран. В тази

концепция е премълчано и че предмодерната Европа не е била нито свободолюбива, нито демократична. Дори идеята за един глобален Запад, който в сърцевината си е християнски и защитава наследството на Атина, Рим и Йерусалим, е една представа на разтегления деветнадесети век, появила се по време на колонизацията, оформена през Студенат война и актуализирана във времената на глобален тероризъм. [1]

Самият така наречен Запад е извършил всякакви злини през историята си, които си мисли, че може да реши на други места, позовавайки се върху човешките права: феодализъм, войни, геноциди. Най-добрият пример за това са войните, противоречащи на международното право, които Западът продължава да води в името на човешките права. Международното право не стои извън или дори над политическата власт, както мисли Берман, ами е част от нея. Властта е част от правото – и едновременно с това то я забулва. Правото се развива не по органичен начин, а в политическата практика. Тези занимания в днешно време се случват в рамките на глобалния капитализъм, например в международните съдилища.

Дали така е възможно поне едно ситуативно, стратегическо присвояване на дискурса за човешките права? Британският автор Чайна Миевил отрича тази възможност, позовавайки се на Пашуканис. Дори там, където парите презрени побеждават в съда, те се сдобиват с тези победи като признават отношенията, които ги поробват. Правото според него налага на освобождението една логика, която самото то не може повече да устои. Петстотин години след Реформацията и сто години след Октомврийската революция става ясно, че не ни трябва еманципация чрез право, ами една еманципация от правото. Теоретичните прозрения на Пашуканис, че няма еманципативна динамика в правото, могат да бъдат емпирично доказани в XXI век: „Хаотичният и кървав свят, който ни заобикаля, е *господството на правото*.“ [8]

Превод от немски: Неда Генова

Библиография ➤

Право или революция: общата теория на правото на Пашуканис и католическата история на правото ↗

1. **Althusser, Louis.** *On the Reproduction of Capitalism*, London and New York: Verso, 2014.
2. **Appiah, Kwame Anthony.** "There is no such thing as western civilisation," in *The Guardian*, 9-и ноември, 2016 [последен достъп: 26.10.2017].
3. **Berman, Harold J.** *Law and Revolution II: The Impact of the Protestant Reformation on the Western Legal Tradition*, Cambridge and London: Harvard University Press, 2003.
4. **Berman, Harold J.** *Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition*. Cambridge and London: Harvard University Press, 1983.
5. **Elbe, Ingo.** *Marx im Westen. Die neue Marx-Lektüre in der Bundesrepublik seit 1965*. 2. korrigierte Auflage. Berlin: Akademie Verlag, 2010.
6. **Gerstenberger, Heide.** *Zur Analyse der gesellschaftlichen Formen »Recht« und »Staat«*, in: AG Rechtskritik (Hg.): *Rechts- und Staatskritik nach Marx und Paschukanis*. Berlin: 2017, с. 60-68.
7. **Harms, Andreas.** *Warenform und Rechtsform. Zur Rechtstheorie von Eugen Paschukanis*. Freiburg: ça ira Verlag, 2000.
8. **Miéville, C.**: *Between Equal Rights. A Marxist Theory of International Law*, Brill: Leiden and Boston, 2005.
9. **Paschukanis, Evgeny.** *Allgemeine Rechtslehre und Marxismus*. Wien: Verlag für Literatur und Politik, 1929.
10. **Маркс, Карл.** *Капиталът. Критика на политическата икономия*. т. 1. София: ИК на БКП, 1948.
11. **Маркс, Карл и Енгелс, Фридрих.** „Осемнадесети брюмер на Луи Бонапарт“, в

Избрани произведения в 10 тома. т. 3. София: Партиздат, 1984-1985.

12. **Ницше, Фридрих.** *Отвъд доброто и злото*. София: Захарий Стоянов, 2002.

Кант за антагонизма, класовата борба и революцията ↗

1. **Кант, Имануел.** Критика на способността за съждение, прев. Ц. Торбов – София: Изд. на БАН, 1993. – 430 с.
2. **Кант, Имануел.** Към вечния мир, прев. Ц. Торбов – София: Изд. на БАН, 1993. – 79 с.
3. **Кант, Имануел.** Спорът на факултетите, прев. В. Канавров – София: Христо Ботев, 1994. – 239 с.
4. **Кант, Имануел.** Идеята за една всеобща история от световно-гражданска гледна точка, прев. В. Теохаров. // Колева, А. (съст.) *Космополитизъм срещу национализъм* – София: Критика и хуманизъм, 2003. – с. 7-29.
5. **Кант, Имануел.** За широко разпространения израз: Това може и да е правилно на теория, но не става за практиката, прев. Б. Гумеров. София: Фараго, 2016. – 73 с. <<http://kantbooks.com/wp-content/uploads/2016/08/За-широко-разпространения-израз-това-може-и-да-е-правилно-на-теория-....pdf>> (25.10.2017)
6. **Колектив.** Какво се случи преди '89-та? Исторически сборник за комунизма в България – София: Софийска платформа, 2017. – 146 с.
7. **Ленин, Владимир Илич.** Трите източника и трите съставни части на марксизма // Събрани съчинения. 23– София: Партиздат, 1981 – с. 40-47.
8. **Плеханов, Георгий.** Сант против Канта или духовно завещание г. Бернштейна // Сочинения в 24 тома, т. 11 – Москва: Государственное изд., 1923 [1-во изд. 1901]. – с. 36-65.
9. **Фуко, Мишел.** Управляването на себе си и другите / Мишел Фуко – София: Критика и хуманизъм, 2016. – с. 547.
10. **Фъргюсън, Адам.** Опит върху

Участници в броя

Редактори на броя

Нега Генова

Докторант по Културология в Goldsmiths College в Лондон. Интересува се от феминистка теория и връзката между архитектура и фикция.

Ивайло Динев

Докторант по политически науки в Scuola Superiore Sant'Anna в Италия. Интересува се от социални движения на Балканите, колективни действия и демокрация на участието.

Калина Дренска

Ако черна котка не ѝ мине път, ще завърши скоро магистратура по Медии и политически комуникации в Свободния университет в Берлин. Занимава се с философстване във Facebook и развиване на класово съзнание с политически миймове.

Анастасия Илиева

Още един представител на културологичната мафия. Харесва политическа фантастика и интерсекционален феминизъм, обожествява Чайна Миейвъл и има специално отношение към запетайките.

Пол Аврич

Професор по история, работил основно върху историята на анархисткото движение през XIX и ранния XX век в Русия и САЩ. Преподавател в Куинс Колидж и Градския университет на Ню Йорк. Фокус на книгите му са Бунтовете на Хеймаркет, случая на Сако и Ванцети, Кронщатското въстание и други.

Максимилиан Вагнер

Вагнер е учил право в Майнц, Берлин и Истанбул. Докторант е в университета Хумболд в Берлин и пише за съвременна правна история.

dVERSIA е платформа за независима лява публицистика - бесплатно тримесечно електронно списание за социални, политически и културни анализи, фотография и непопулярни гледни точки.

dVERSIA има за цел „да отклони“ инертните изказвания и реакции от познатите до болка медийни дискурси. Създава се от колектив от активисти, студенти, изследователи, журналисти, дизайнери и др. Това е независима общност, която не разчита на помощ от правителства, фондации и меценати. Всичко, което се случва, е плод на доброволния труд и желанието на авторите да се намесят в проблематиката на различни социални, политически и културни реалности. И да разкажат за маргиналните, изключените, невидимите хора, идентичности и визии за живота заедно.